

SLIKA ŠTAJERSKE U AUSTRIJSKOM ZAVIČAJNOM ROMANU
(HEIMATROMAN)

V romanih R. H. Bartscha in F. J. Perkoniga so Slovenci prikazani kot narod kmetov s kulturo omejeno na folklorno raven, medtem ko je le nemška kultura vredna vloge v sodobni civilizaciji. Predlogi o aneksiji in ponemčenju Štajerske razkrivajo, da je Hitler bral in idejno plagiiral ta dva avtorja.

Rudolf Hans Bartsch's and Friedrich Joseph Perkonig's novels and short stories portray Slovenes as a nation of peasants having their culture limited to the folklore level, while only the German culture is assigned a role in modern civilization. The suggestions of the annexation and germanization of Styria reveal Adolf Hitler as a diligent reader and ideological plagiarist of these authors.

Zavičajni roman važan je jer on, a napose pristup Štajerskoj mnogo kaže o Hitlerovoj ideologiji i njegovu odnosu prema Sloveniji. Pitanje je međutim starije od samoga Hitlera i seže u osamdesete godine prošloga stoljeća kad je u austrijskom i njemačkom društvu došlo do bitnih promjena što će devetdesetih godina dovesti do razvitka zavičajnog romana. Doba od 1871. do 1910. doba je urbanizacije i industrijalizacije. God. 1871. bilo je u Njemačkoj samo 8 gradova s više od 100.000 žitelja, 36 % pučanstva živjelo je u gradu. S urbanizacijom počinje doba masovnog stanovanja bez veze sa zemljom i zavičajem, a to donosi stanovitu krizu čudorednosti. Industrijski radnik i radnica lakše se odlučuju na vanbračne spolne veze, manje vole djecu, preziru seljaka kojeg smatraju glupim što radi vrlo težak posao, vole luksuzno odijevanje i smatraju da se poslodavca smije potkradati jer slabo plaća radnike.¹ No državno činovništvo planski podupire radništvo i brine se da popravi položaj sitnih i srednjih seljaka što zapadaju u teškoće zbog uvoza prekomorskog žita zbog čega je iseljavanje iz Njemačke osamdesetih godina poraslo.² Zavičajni roman javlja se kao organ borbe za očuvanje seoskih oblika života i kulturne individualnosti pokrajine. Pisac zavičajnog romana sad se javlja kao slobodan pisac koji se tradicionalistički potvrdno odnosi prema organu vlasti, samo ako je on tradicionalan tako da vlast u njemu i njegovu pučko-pedagoškom djelovanju vidi neposrednu korist jer je on taj koji umiruje mase i tradicionalne strukture sela, bogate seljake, sitne trgovce i obrtnike, učitelje, svećenike i žandare što žive u strahu da će ući u proces proletarizacije, morati otići u veograd i sl. On sugerira slugama i sluškinjama da je izrabljivanje, čija su žrtva, pravo zadovoljstvo, posjedniku da je društvo statično i da će on ostati na svom posjedu, građaninu da za nj uvijek postoji izlaz u prirodu. Radnik će postati aristokrat, ako mu se dade domovina i komadić zemlje.³

¹ Rudolf Braun, *Industrialisierung und Volksleben. Die Veränderungen der Lebensformen in einem ländlichen Industriegebiet von 1800 (Züricher Oberland)*, Erlenbach-Zürich/Stuttgart, 1960.

² Friedrich Lütge, *Deutsche Sozial- und Wirtschaftsgeschichte. Ein Überblick*, Berlin/Göttingen/Heidelberg, 1952, str. 372—381.

³ Günter Hartung, *Über die deutsche faschistische Literatur*, Weimarer Beitr., *Literaturwissenschaftliche Zeitschrift* 14, 1968, br. 3, str. 474—533, 677—707. Sonderheft 2, 1968, str. 121—159.

Jako visoke naklade ovih romana i veza sa stanovitim izdavačima kao što su Georg Heinrich Meyer, vlasnik Heimat-Verlaga u Berlinu, pa L. Staackmann u Leipzigu i dr. kažu put suradnje ovih pisaca s organima paternalističke države i njezine intervencije u društvu. Ne želeći ulaziti u daljnja teorijska pitanja, jer nam to prostor ne dopušta pa ćemo to učiniti na drugom mjestu, istaknut ćemo ulogu wilhelmskog militarizma u Reichu i kršćanskih socijala u Austriji, te Fichteovu i Freytagovu sliku Slavena (osobito u Freytagovu Soll und Haben) sliku Slavena kao neizgrađenih naroda, i slavenskih zemalja kao slabo napučenih zemalja koje će se napučiti njemačkim naseljenicima.

U odnosu pisaca zavičajnog romana prema južnim Slavenima osobito se ističe Rudolf Hans Bartsch (1873—1952), inače poznat kao pjesnik gradskog krajolika Graza, a mi bismo dodali i Maribora. Njegov životopisac Robert Hohlbaum⁴ počeo je njegovu biografiju s pregledom piščevih predaka, onako kako je to preporučao povjesničar njemačke književnosti August Sauer. Ti preci došli su iz srednje Njemačke i R. Hohlbaum zaključuje da su oni morali biti u nekoj vezi s Jakobom Böhmeom, kojeg uz Albrechta Dürera njemačko građansko rodoljublje ističe kao svoj mit. Bartschov otac bio je vojni liječnik i počinio je samoubojstvo poslije sukoba sa svojim pretpostavljenim u kojem se nije umio savladati,⁵ majka mu je bila iz stare gračanske građanske obitelji. R. H. Bartsch školovao se u siromašnom vojnom sirotištu u Frischau u kojem su cvali poroci, a onda u nekoj vojnoj školi u Železnom (Eisenstadt) iz koje je bio isključen kao homoseksualac. U toj školi mu je neki podčasnik ucijepio ljubav prema zavičajnom romanu.⁶ Često je isključivan iz škola i bio neprestano nezadovoljan. Čitao je G. Kellera i Adalberta Stiftera, kao student u Beču bio je opet nezadovoljan, nalazio je da je u Grazu bolje, pa je, kad god je mogao, putovao tamo. God. 1905. proveo je pola godine na Capriju, a onda se oženio. Njegovim pretpostavljenim nije imponiralo što je kao časnik mnogo čitao pa su ga uputili na službu u knjižnici. On je onda neko doba studirao povijest, a poslije 1900. radio je u austrijskom zavodu za povijesna istraživanja (Institut für österreichische Geschichtsforschung), sprijateljio se s protestantskim svećenikom Gustavom Mahnertom i s njim otišao 1906. u Maribor, pa u dvorac Mokrice, svom prijatelju, piscu i lovcu Friedrichu von Gagernu s kojim je cijelog života bio prijatelj.⁷ G. Mahnert je bio aktivan u pokretu Los-von-Rom (dalje od Rima) koji je nastao u okviru Svenjemačke stranke (Die Alldeutschen) Georga von Schönerera u smislu njegova antisemitizma i vezivanja uz Reich.⁸ Bartschov životopis instruktivan je i tipičan za pisca zavičajnog romana, jer su ti pisci obično živjeli u manjim gradovima, imali

⁴ Rudolf Hans Bartsch, *Der Lebens- und Schaffensroman eines modernen Dichters*, Leipzig, 1923.

⁵ Theodor Lessing, *Rudolf Hans Bartsch. Ein letztes deutsches Naturdenkmal*, Leipzig, 1927, str. 15.

⁶ *Ibid.*, str. 16.

⁷ Karl Kislinger, *Gagern an Bartsch. Biographisches, Belletristisches, unveröffentlichte Briefe der grossen Jägerdichters an seinen besten Freund*, Wien, 1965.

O Gagernu još Ivan Pederin, slika Hrvatske u književnom djelu Friedricha von Gagerna, *Marulić XIX/1986*, br. 5, str. 614—621.

⁸ Ernst Nolte, *Der Faschismus in seiner Epoche. Die Action Française, Der italienische Faschismus, Der Nationalsozialismus*, München, 1963.

Isti, *Die Krise des liberalen Systems und die faschistischen Bewegungen*, München, 1968. Ovaj pisac inače neprestano spominje fašistički i predfašistički antisemitizam, ali nikad protislavenski sadržaj nacionalsocijalističke ideologije.

su slabu ali nepotpunu naobrazbu i život pun sukoba i frustracija.⁹ U njegovim životopisima važno je još i to da su pisci istakli kad i pod kojim uvjetima je on pojedina svoja djela pisao, te koji su njegovi znanci, prijatelji, kolege ili učitelji utjecali na stvaranje likova u njegovim romanima. Bila je to metoda biografske, pozitivističke književne znanosti vezana uz Goetheovu autobiografiju. Tomu sukladan bio je nazor realizma koji je potjecao iz Sturm und Dranga, a prihvatio ga je R. H. Bartsch, da književno djelo mora biti jedinstveno s doživljajima, a to je načelo koje se izubilo u suvremenom pjesništvu počev od Charlesa Baudelaiera.

Roman *Zwölf aus der Steiermark* (Dvanaestorica iz Štajerske, Leipzig 1911) nema glavnog junaka. Tu se radi o društvu dvanaestorice studenata što studiraju u Grazu, a zapravo je to roman o Grazu kao jugoistočnoj tvrđavi njemačkog naroda sa glavnim pitanjem odnosa prema južnim Slavenima i Židovima. Graz R. H. Bartsch prikazuje kao osjećajno idilizirani gradski krajolik kuća s vrtovima. To je odraz radničke želje da u gradu posjeduje kuću s okućnicom (Schrebergartenbewegung),¹⁰ ali i Fichteova nauka izrečena u Reden an die deutsche Nation (Govori njemačkoj naciji), da naobrazba mora biti jedinstvena s radom, pa da ljudi moraju stanovati u kući s vrtom i učiti baveći se istodobno zemljoradnjom (Deseti govor). Ova čuvstvena idilizacija grada, čiji se krajolik strukturira uz glazbu i šumu, ide uz odbacivanje intelektualizma i Beča koji se smatra stožerom katolicizma, alkoholizma i turističke lihe (sommerlicher Fremdenwucher, str. 274). Tu je student Arbold, koji nikad nije htio učiti, a uvijek je spreman suprostaviti se vlasti i profesorima. On nije ni želio postati doktor prava, već borac za snagu, zdravlje i vlast njemačkog naroda. Lik za čitateljsko identificiranje je prema tome poluintelektualac u posjedu nacionalne njemačke kulture i duha što se izražava u glazbi i prirodi kao kod E. M. Arndta, a služi kao tvar nacionalističkog nauka.

Tako R. H. Bartsch sumnja u korist od izvoza njemačke robe preko oceana, ako se ne izvoze stečevine njemačkog duha. Tu pisac polazi od općeg nazora zavičajnog romana da tehnološki napredak Njemačke nije popraćen odgovarajućim kulturnim napretkom. Što se tiče Slavena, točnije Slovenaca, on ističe da je i Graz na prvobitno slovenskoj zemlji, te da se postupak ponjemčavanja mora nastaviti, ali on nije moguć bez suradnje sa seljacima. Seljaci su biološki element, no tu se osjeća i Arndtov nazor da je seljak prvi građanin domovine. Valja germanizirati plugom i pjesmom, a to je utoliko lakše što slovenske i slavenske kulture zapravo nema, ona se sva sastoji u »ono malo jezika i u glagoljici«. Bila je to primjena Fichteova nazora da pobjedu odnosi ideologija, a ne oružje ili novac. Ideologija, to je zapravo narod. Ovdje je nacionalna kultura ideologizirana i stavljena u službu nacionalno-ideološke ekspanzije.

Bartsch razrađuje lik studenta Bodo Semljaritscha,¹¹ Slovenca i slovenskog rodoljuba, koji ne može u slovenskoj kulturi i povijesti naći temelj i uporište za svoje rodoljublje, pa biva posve osvojen kulturom i tako se germanizira. Nacija je kod R. H. Bartscha kao i kod J. G. Fichtea ideološka tvar koja je

⁹ Karl-Heinz Roszbacher, *Heimatabewegung und Heimatkunst, Zu einer Literatursoziologie der Jahrhundertwende*, Stuttgart, 1975, str. 73.

¹⁰ F. Lütge, op. cit., str. 372.

¹¹ Zemljarić se zvao neki Bartschov nastavnik u kadetskoj školi u Liebenau, Hohlbaum (op. cit., str. 35).

uvijek jača od susjeda, jer je ona prava, čak i ako se suprostavlja »divu na istoku« (str. 153). Tu se ostvaruje zavičajnom romanu svojstvena regresivnost, ovdje u odnosu na romantizam dograđen liberalističkim pojmom kulture kao izraza društvene nadmoći. Njemački je narod naime uvijek spreman na širenje u svim pravcima jer je njegova duša kao duša svijeta puna bezbrojnih mogućnosti (»weil seine Seele, wie die Weltseele ist, voll tausendfaltiger Möglichkeiten«, str. 291), pa su tako Nijemci u seobi naroda već dali vladajući sloj svim zapadnoevropskim nacijama. Odnos prema Židovima nije bez daljnega negativan. Oni su osjetljivi i odmah reagiraju na pritisak pa mogu služiti kao regulator u njemačkom nacionalnom kotlu koji bi bez takva regulatora mogao eksplodirati (str. 125). Kad potkraj romana dolazi do demonstracija njemačkih nacionalista njima se pridruži i Židov smatrajući sebe Nijemcem. No njega istjeruju s povicima »Saujud!« (Prljavi Židove), koji su se i odveć često čuli za Trećeg Reicha, jer samo čista rasa i ideologija mogu pobijediti.

Istina je da su njemački vojnici u rimskoj službi skupa sa Židovima raspeli Krista, i to je dobro (ovdje djeluje Nietzscheovo odbacivanje »judeo-kršćanstva«), no Židovi su se održali, iako rasuti po svijetu, dok se Germani u Italiji i Francuskoj nisu mogli održati. R. H. Bartsch je protiv religioznog pravovjernog nacionalizma kod Židova jer on izaziva druge narode pa Židovi svoje umnike moraju dati drugim narodima, odnosno otići onima koji uopće nemaju nacije i djeluju kao urota protiv njemačke nacije na cijelom svijetu. Bio je to već gotov stav koji je preuzeo Hitler opisavši Židove kao marksiste, internacionalce, kozmopolite, uopće sve loše na svijetu, sve bez nacije i ideala. R. H. Bartsch je ovako razradio neko ideologizirano klasno malograđansko pismo s terminima razapetim između dobra i zla u smislu potvrde nekog redarstveno univerzaliziranog načina mišljenja. I kao što su u pismu restauracije razbijači štrajka »mirni radnici«, a sluganski suci »očinska opreznost magistrata«,¹² tako su kod R. H. Bartscha čuvstveni opisi prirode, šume i glazbe priprema agresije, a imperijalističku agresiju Bartsch opisuje tako da Nijemce naziva »svetom posudom svih naroda« (»heiliges Sammelbehältniss aller Nationen«). Odnos prema vlasti i državi pozitivan je, ali ne bez daljnega. Držanje pisca zavičajnog romana uopće je držanje frustriranog čovjeka protiv kojega su se urotili svi i to bez razloga. Postupak čitanja na taj način predstavlja kumuliranje frustracija u smislu provale agresivnih čuvstava koja će biti usmjerena protiv Židova i Slovenaca, uopće južnih Slavena ili Slavena uopće. No to će se vidjeti niže. Tako R. H. Bartsch vidi Graz kao shvatljivu i jednostavnu sredinu u kojoj se razvija svijet borbe protiv Židova i Slovenaca kao neophodnost, pa Beč i Njemačku kao svijet neprihvatljivih tokova državne privrede i političkih poteza koji djeluju frustrantno. Tako student Wigram povoljno ocenjuje što je car napokon prihvatio kršćanske socijale pa je istakao i Luegerovu krilaticu da biti kršćaninom znači biti socijalan (»christlich sein, heisst sozial sein«).¹³ Ovim se R. H. Bartsch priznaje stranačkim piscem ove stranke s kojom su malograđani i bogati seljaci ušli u politiku. Student Wigram piše pisma caru Wilhelmu u kojima kaže da monarh mora slušati glas

¹² R. Bart, Nulti stepen pisma. Književnost, mitologija, semiologija, Beograd, 1971. Nulti stepen pisma, str. 47.

¹³ Car nije godinama htio potvrditi Luegera za gradonačelnika Beča, to je uradio tek 1897. Kurt Skalnik, Dr. Karl Lueger. Der Mann zwischen den Zeiten, Wien/München, 1954, str. 103, 113.

naroda da bi se na njemu odgajao, jer volja je narodna, izvođenje te volje je carevo (str. 290). Bila je to primjena nazora koji je Novalis izrekao u svom spisu »Die Christenheit oder Europa« po kojem kralj nije samo prvi građanin i činovnik države, već radije više rođeni čovjek uzdignut do nadzemaljskog fatuma. To je držanje umjesne opozicije i korigiranja monarhističke vlasti u monarhističkom smislu. Jer ta vlast je tako nespretna da protiv njemačkih nacionalističkih demonstancija u Grazu šalje čete sastavljene od Bosanaca što izaziva »sveti rat Germana protiv izopačenih balkanskih Slavena« (»der heilige Kampf der Germanen gegen verrottetes Balkanslaventum«, str. 373). Držanje pisca zavičajnog romana kao frustriranog čovjeka protiv kojeg su iz neshvatljivih razloga svi, sad poprma jasnije obrise zabrinutosti za njemačku hegemoniju u Austriji koja će se naći kod Svenijemaca Georga von Schönerera, a potom i kod Adolfa Hitlera koji je u Franji Ferdinandu vidio nosioca čežnje monarhije jer on je bio oženjen jednom češkom groficom. Hitler još smatra da je Franjo Ferdinand želio stvoriti u srednjoj Evropi katoličku slavensku državu kao bastion protiv pravoslavlja.¹⁴ Takav osjećaj ugroženosti uopće je karakterističan za svaki fašistički pokret koji vrši teror u ime reda, jer je nacija tobože ugrožena, a naći će se kod Petera Roseggera. On je smatrao da je njemačka nacija u Austriji ugrožena jer se Slaveni dižu na sve strane. Slaveni su svi šovinisti kojima se previše popustilo i sada je vrijeme da im se valja suprotstaviti.¹⁵

Zanimljivo je da Bartsch, koji traži stvaranje velike njemačke nacionalne države, nije volio Pruse i Njemačku. Tako Wigram putuje u Njemačku, ali se vraća razočaran jer tamo nalazi ljude zatvorene u stalež i zanimanje, posvuda radinost, red i strogost života. Kondukter u vlaku ne prima napojnice. U Austriji je drugačije, čovjek je najprije za sebe, a onda kao takav za državu, tu nema masovnog postojanja. Posvuda dakle obrambeno držanje, brane se uvijek tradicionalne vrijednosti, individualizam osnovan na kulturi i želi da se očuva kontinuitet i pokrajinsko-nacionalno njemački karakter te kulture.

Kod R. A. Bartscha, odnosno u piscu zavičajnog romana ostvario se novi tip pisca kao pisca što se nudi za štitonošu političaru i caru u okviru jedne malograđansko-demagoške stranke. U XVIII. st. intelektualac je bio književnik, filozof, ideolog i političar u isti mah. Pojmovi kao jednakost pred zakonom, sloboda u izboru zanimanja, mjesta boravka, emancipacija žena, odvajanje sudbene vlasti od političke, nastali su u djelima intelektualaca u XVIII. stoljeću.

U XIX. st. jedinstvo se raspada pa se javlja pisac kao kritičar društva, njegov diagnostičar, usamljenik, nezadovoljnik i napokon »poète maudit« — razbijač kao Arthur Rimbaud i patnik kao ekspresionisti u XX. st. R. H. Bartsch je pisac koji opominje vlast da se trgne i vrati sama sebi, on je savjest konzervativnosti na malograđansko-pokrajinskom nivou, nudi se političaru kao štitonoša koji će otkriti identitet naroda kroz pokrajinu i time ideološki učvrstiti njegovu vlast a pokrajina uvijek ima općenjemački karakter. I tko želi znati što je Njemačka neće to doznati u Beču (Bartsch ne priznaje Austriju za naciju), ni u Berlinu, već u Grazu ili Štajerskoj.

U romanu *Frau Utta und der Jäger* (Gospođa Utta i lovac, Leipzig, 1915) Bartsch pripovijeda o ljubavi lijepe i mondene barunice, udovice Utte Dresel

¹⁴ Mein Kampf, 1937, str. 101.

¹⁵ Nationalismus. Ein Elementarunglück, Heimgarten 23, 1899, str. 831—832.

i baruna Hansa Heydenreicha koji živi u dvorcu Straža na slovensko-hrvatskoj granici i bavi se lovom. Heydenreich je njegov prijatelj, barun Friedrich von Gagern,¹⁶ a Utta njegova tadašnja žena Ruth von Kospoth. Gagernu je okružni poglavar Janez Tekavčič u Mokricama, gdje je F. v. Gagern tada živio, oduzeo oružni list što je starog lovca i velikaša Gagerna toliko razljutilo i uvrijedilo da je on o tome pisao Barstchu 14. siječnja 1911.¹⁷ Te događaje upleo je Bartsch u svoj roman. Roman je Bartsch napisao kao povijest preodgajanja Utte Dressel, koja od mondenke udajom postaje seljakinja, odijeva se u folklornu nošnju, nosi vodu s izvora i autoru se pričinja slavenskom vilom rojenicom. No u romanu se opisuje i postupak germanizacije Slovenije radom i glazbom koja se razliježe slavenskom zemljom (»deutsch und fromm über das slawische Land«, str. 97) jer je Hans lovac i čovjek prirode ali ima dušu opijenu glazbom koja je dakako njemačka (»Er hatte eine tiefversunkene Musikseele trotz seines Jägerblutes«). Njegov element su rad, što je kraj lišio slavenske bijede, i šuma, koja je zapravo priroda-duh, kako je shvaća J. G. Fichte. Hans lovi mitskog jelena što se zove »kralj Matijaž« i napokon ga odstrijeli i time stječe neko u prirodnom poretku stvari ukorijenjeno pravo na vlast nad Slavenima.

Slovenci ga međutim progone. Župnik, čovjek sa stanovitom naobrazbom, buni »srednji stalež« (Mittelklasse) i činovnike protiv njega i on doživljava kojekakve neprilike i frustracije, čak mu oduzimlju pušku. No tim naobraženim Slovencima Bartsch daje negativno semantičko polje, župnik je lopov, Hansu krade drvo, krivolovac, koji ga po njegovu nagovoru pokuša ubiti, napada s leđa. Kad ga Hans svlada moli za milost. Slovenci su dakle buntovni i himbeni. No Bartsch poznaje i drugi tip Slavena, to su uskoci preko granice (Bartsch ne kaže Hrvati), oni su mnogo primitivniji, zapravo dio prirode, seljaci i pastiri. Oni vole lovca Hansa. Tendencija je jasna u postupku reduciranja lika Slavena na folklor i junačku pjesmu. Bartsch ističe svjetonazor razvijen u austroslavizmu i nadopunjuje ga da Slaveni smiju biti samo seljaci, onako kako ih je opisao J. G. Herder u svom poglavlju knjige »Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit«, a nipošto građani s nekom naobrazbom, jer Bartsch se sa svojim mehanizmima čitateljske frustracije bori za univerzalizaciju vrijednosti njemačke građanske naobrazbe na slavenskim područjima, iako je ta univerzalizacija građanskih vrijednosti narušena već 1848, pa je stalno dolazila u pitanje tijekom druge polovice XIX. st. u okviru krize liberalizma. K tome se Bartsch za tu univerzalizaciju bori na malograđanskoj razini uz identifikacijski lik poluinteligenta, odatle odbacivanje liberalističke naobrazbe uopće, a posebno kod Slovenaca.

U završnoj sceni barun Hans Heydenreich, koji sad živi u Hrvatskoj, bahato sa samokresom za pasom prelazi preko Sutle i odlazi na općinu — scena koja sugerira nasilničko i batinaško vladanje fašističke rulje poslije Hitlerova preuzimanja vlasti.

U *Zwölf aus der Steiermark* studenti vode razgovor o Goetheovim rimskim elegijama. Zaključuju da su vrlo lijepe, ali nedovoljno čuvstvene, jer se iz njih ne čuje šum vjetrova u granju. Zašavši tako u alternativu sjever ili jug svojstvenu njemačkoj klasiци i romantici, Bartsch je stvorio neku eklektičnu pokrajinu u kojoj se sjever i jug sastaju u Štajerskoj koja ima njemačku

¹⁶ Hohlbaum, op. cit., str. 65—66.

¹⁷ K. Kislinger, op. cit., str. 25.

šumu i talijanske vinograde regionaliziravši i ta dva vrlo važna pojma nje-mačke književne tradicije. Pišući recenziju tom romanu Friedrich Perkonig napisao je da je on uzbudio duhove u Njemačkoj jer se u njemu osjeća dah Sredozemlja koji dopire do samih zidina Graza.¹⁸ Time je osokolio Bartscha da se još više pozabavi južnoslavenskim zemljama. Tako je Bartsch poslije toga napisao i neke druge knjige s južnoslavenskom tematikom.

Roman *Das deutsche Leid, Ein Landschaftsroman* (Njemački jad, Roman jednog kraja, Leipzig, 1917) smjestio je u Štajersku i Maribor, glavno raspolo-ženje romana je čežnja za jugom ostvarena u ljubavi prema Štajerskoj i nje-zinim vinogradima, a strukturirana, prema pripovjetki »Aus dem Leben eines Taugenichts« Josepha von Eichendorffa. Kod ovog kasnog romantičara čežnja za jugom strukturirana je uz osjećaj izgubljenosti. Glavnom junaku nigdje nije pravo i uvijek se osjeća kao da je nekamo stigao prekasno što je vezano uz humorističke, pa i parodističke elemente ove pripovjetke;¹⁹ a možda i za nasljedje pikarskog romana. Međutim, glavnog junaka, koji putuje u Italiju, neprestano prati pomisao na njegovo selo kao bliski i čuvstveni krajolik. Kad je jednom čuo govoriti njemački, njegov materinjski jezik izaziva odjednom asocijacije na zvono crkve u njegovu selu.

Tako i Georg Botzenhard u *Deutsches Leid*, sin udovice (a zapravo pisac sam) osjeća čežnju za jugom, dakle taj najnjemačkiji od sviju nagona (»der deutscheste, glücklichste und unglücklichste aller Triebe«, str. 62.), točnije za štajerskim vinogradima poslije kojih dolazi tamnoplavi Jadran. Međutim, dok je čežnja njemačkih romantičara bliska vjeri, jer to je čežnja za beskonačnim uz oslobađanje od ličnosti²⁰ kod Bartscha ta čežnja počinje pseudoreligiozno pa postupno prelazi u želju i opravdanje napućivanja Štajerske u asimilaciju, odnosno iskorjenjivanju Slovenaca. Tu je učitelj koji mu kaže da je Štajerska predstraža njemstva na jugoistoku. Georg kao dječak želi izumiti pušku što će pogadati na 10 000 metara, a prodat će se samo Nijemcima da pobiju Sla-vene, umuje o protivništvu panslavizmu, svađa se s nastavnikom matematike koji je Slovenac i baci mu zgužvani papir u lice. On studira šumarstvo, pre-kida studij i napokon postaje podčasnik i kao takav službuje u Mariboru kamo je uvijek želio doći. Maribor Bartsch opisuje kao njemački otok u slo-venskom moru u kojem se pisac nalazi s Eichendorffovskim osjećajem usam-ljenosti. Tu izoliranost njemačkog grada i osjećaj usamljenosti su njemačka nevolja (»deutsches Leid«) što je sadržano u naslovu. Nijemci imaju višu naobrazbu, oni su umniji, jači i štedljiviji od Slovenaca, sagradili su tržnice, crkve i gradove, isušili su močvare, ali su pogriješili kad su iz zamkova prešli u gradove, jer su se tamo izolirali, pa slovenski popovi, odvjetnici, liječnici, trgovci i činovnici šire mržnju protiv njih. Slično kao u *Zwölf aus der Steier-mark* viša kultura je čuvstveni krajolik strukturiran uz simboliku juga — vinogradima obrasle brežuljke, te glazbu i čitanje njemačke književnosti koja je konvencionalizirana, čitaju se i slušaju samo klasična i romantična djela, sluša se glazba Johanna Sebastiana Bacha, Ludwiga van Beethovena, čitaju se Goethe, Schiller, Heinrich Heine, Jean Paul i Walter von der Vogelweide. Georg u Mariboru ophodi s umjetnicima i ljudima visoke naobrazbe koji

¹⁸ Vidi ovitak djela R. H. Bartsch, *Die Geschichte von der Hannerl und ihren Liebhabern*, Leipzig, 1954.

¹⁹ H. A. Korff, *Geist der Goethezeit IV. Hochromantik*, 21958, str. 354—55.

²⁰ P. Klukhohn, *Das Ideengut der deutschen Romantik*, Tübingen, 1966.

s njim, podčasnikom, razgovaraju kao sa sebi ravnim. Time on sugerira emancipaciju malograđanstva. Slovenci se priznaju, ali samo kao seljaci, pa Bartsch kao jedno od rješenja slovenskog pitanja u Carevini nudi ljubav, ne brak sa slovenskom seljakinjom Dortjom. Kuhinja se u njezinoj kući opisuje kao jednostavna i starinska uz mnogo opisa predmeta kućne radinosti među kojima se nalaze i gusle (str. 99). Kao vrlo negativna opisuje se naobrazba slovenskog građanstva koja je pod pogubnim utjecajem ideja Narodne stranke u Hrvatskoj pa ide za stvaranje južnoslavenskog kraljevstva uz razbijanje Carevine. Negativno se opisuje i slovenski proletarijat. Posvuda se opaža načelo preuzeto od G. Freytaga da se lik Slovenca reducira na seljaka. Negativni lik Slovenca, momka koji je Georga pokušao napasti s leđa, opisuje se kao čovjek sa širokim jagodicama, kosim očima, ukratko kao lice neprijateljske rase u čemu je Bartsch slijedio obrasce Gobineaua, a taj je smatrao da su stanovite osobine nekih rasa u vezi sa somatskim svojstvima tijela i bojom kože. Loša svojstva i karakter slovenskih intelektualaca posljedica su njihove otuđenosti od njemačke kulture što ih je odvelo od vlastitog naroda, jes samo njemačka naobrazba ima vezu s iskonskim silama (Urgrund). Tu se R. H. Bartsch iskazuje kao učenik J. G. Fichtea koji je na početku osmog govora smatrao da su Nijemci jedini neiskvareni narod što ima vezu s iskonskim duhom. No s obzirom da su Nijemci jedini u posjedu prave naobrazbe koja rješava sva pitanja kolektivnog postojanja, oni imaju pravo na Štajersku koja je, uz južni Tirol, jedina južna pokrajina, a čežnja za jugom osnovna je značajka njemačkog mentaliteta. Time je R. H. Bartsch anticipirao pretenzije na južni Tirol kao suvremenu objektivizaciju neonacizma.

Rješenje njemačke nevolje u Štajerskoj Bartsch vidi u naseljavanju. Tako će Nijemci steći seljaštvo i neće više biti otok u slovenskom moru.

Ovakva preporuka koloniziranja slavenskih zemalja potječe od njemačkog romantičara Heinricha Stieglitzja koji je preporučao da se kolonizira Istra, ne Amerika i Ukrajina smatrajući da velika Njemačka treba izlazak na Jadran.²¹ O tome je razmišljao i Adolf Hitler koji je također pisao da se Nijemci moraju odvratiti od Amerike i tradicionalnog interesa za jug i Italiju i kolonizirati slavenski istok.²² No Nijemci, prema Bartschu, moraju postati svjesniji, a to će reći jače prožeti ideologiziranim doživljajem nacije pa tako u završetku romana Nijemci u sukobu s kapelanom Raiclom, Slovencem, svi prelaze na protestantizam, u kojemu Bartsch vidi vjeroispovjest bližu Nijemcima zbog Lutherova prijevoda Biblije i njegove uloge u njemačkoj književnosti. Vjera se dakle svodi samo na kulturnu tvar i pitanje mentaliteta nacije. Takvo shvaćanje vjere odigralo je znatnu ulogu kasnije u XX. st.²³

Bartsch je u ovom romanu ukinuo i slobodu mjesta boravka, pa Georg na pr. odlazi u Beč, kao i većina Bartschovih junaka i on sam, ali tamo ne može opstati jer nema korijena. Beč se i inače prikazuje negativno pa bi se zavičajni roman u Austriji mogao opisati kao neki pokret pokrajine na čelu s Grazom protiv Beča. No barokna terezijanska tradicija, biedermeier i Metternich ne igraju uloge u nacionalizmu zavičajnog romana.

²¹ Ivan Pederin, Pojava književnog putopisa u njemačkoj putopisnoj književnosti o Dalmatinskoj Hrvatskoj, *Encyclopaedia moderna* 9, 1974, br. 26, str. 48—49.

²² *Mein Kampf*, str. 742—743.

²³ Njegov prijatelj, Fr. von Gagern prešao je na protestantizam pod utjecajem Los-von-Rom pokreta 1910. K. Kislinger, op. cit., str. 18.

Zanimljivo je kako Bartsch opisuje Georgovu svadbu i tučnjavu u nekoj krčmi. Svadba se rasplamsava oko pitanja tko je bolji Nijemac (deutschnational) (str. 264). Taj ulomak sadrži obrazac totalitarne ideološke države u kojoj onaj što je bolje u posjedu ideologije ima veća prava u državi pa se javlja nacionalno ideološko vodstvo prožeto mržnjom u ideološkom zelotizmu uz strah da će neka druga frakcija ostvariti bolji ideološki uzor. A to je upravo ozračje ideološke elite Trećeg Reicha i totalitarne države uopće.

U romanu *Die Geschichte von der Hannerl und ihren Liebhabern* (Privjetka o Hannerl i njezinim ljubavnicima, Leipzig, 1934) glavni lik je djevojka iz malograđanske obitelji Hannerl Thule koja z Bečkog Novog mjesta stiže u Beč, gdje studira na konzervatoriju. Ona je tip uvijek svježije djevojke, a njezina osjećajna čulnost očituje se u ljubavi prema glazbi i naivnoj spolnosti koja ne gubi svježinu sve i ako ima brojne ljubavnike. Kritika je opazala da je Hannerl nezaboravan i jedinstven ženski lik zbog svoje iskonske svježine.²⁴ Ovaj lik je strukturiran prema romanu Friedricha Schlegela — Lucinde. Čulnu ljubav Bartsch nije shvatio kao F. Schlegel, dakle ne kao prijelaz iz smrtnosti u besmrtnost u miješanju muškog i ženskog do potpune ljudskosti. Hannerl je junakinja romana koji želi biti realističan, a to će reći da je njezin okvir društvo, a ne romantička beskonačnost. No kao takva ona je suvremeni tip žene, pa muškarci ne čeznu za njezinim očima ili tijelom, već za romantičkim vrtlogom toga svega kao kod F. Schlegela. Tek spolna ljubav čini Hannerl potpunom ženom, pa se ona u Schlegelovom smislu ne boji njezinih suprotnosti i shodno tome ima više ljubavnika. Njezina nevinost sastoji se u njezinoj iskonski shvaćenoj pohoti. Tako ona na satu vjeronauka postavlja djetinski naivno pitanje zašto je bludnost grijeh, ako Bog želi život, a ne smrt (str. 10). Zbog toga biva isključena iz škole. Ako voli ona se predaje sva u punini iskrenosti pa sa svakim novim ljubavnikom postaje više djevica i ljepša u očima čitateljevima i piščevima što odgovara Schlegelovu nazoru da je spolni nagon isto što i priroda, te da mi uspostavljamo odnos s prirodom i time s pravom nevinosti tako da se ljubavi predajemo. U ovoj suvremeno shvaćenoj spolnosti celibat je dakle suprotno od katoličkog nauka samo duhovno i čuvstveno siromaštvo, bogatstvo i raznolikost spolnih odnosa razvija ličnost pa je na tim načelima i Bartsch strukturirao Hannerl.

Njezini ljubavnici su Isidor Lampel, Židov, tip trivijalno mefistofeličnog intelektualca poput Mosesa Freudensteina iz romana *Der Hungerpastor* (Gladni pastor) Wilhelma Raabea, 1864. On će se kasnije preobraziti u isusovca Agnus Lamma čim će pisac proširiti negativnost njegovih predznakova i prenijeti ga s intelektualizma na katolicizam. Ovakav tip Židova, sveden na čist intelektualizam, koji se ruga svemu narodnome, razrađivao se u nacionalsocijalizmu kao na pr. kod G. Frenssena.²⁵ Drugi ljubavnik je Van den Bosch, visoki činovnik, čiji su preci došli iz Nizozemske za Josipa II. On proučava nove tipove topova, daje naputke diplomatima mnogo bolje nego neuki plemići iz Theresianuma koji su odgovorni za »veliku pospanost Austrije« (die grosse Schlafsucht Österreichs, str. 22). Tu su Bartschovi nazori sukladni sa Hitlerovim koji je smatrao da plemstvo gubi »rasne preduvjete postojanja« čim se kani mača, ali je bio za »aristokratsko načelo najboljih glava u vodstvu« i sma-

²⁴ Tako na ovitku naprijed razmotrenog djela *Deutsches Leid*.

²⁵ *Der Weg unseres Volkes*, str. 233. O tome i Jean Paul Sartre, *Reflexions sur la question juive*, Paris, 1954.

trao da je najbolja država ona u kojoj će najbolji ljudi doći do izražaja.²⁶ K tome je Bartsch protiv katolicizma, a za apsolutizam i čvrstu ruku (einen starken Herrn, str. 35), jer samo podjarmljena Austrija može zavladati Evropom, a veličina naroda ostvaruje se u tlačenju. U okvir fetišiziranja tlačenja spada i vic o dobrom i opakom kralju. Opaki kralj kaže dobrom da je on pobio mase ljudi u vlastitom narodu, sve koji su mu se suprotstavili, pa je time stvorio snažnu naciju. Potom pita drugog što je on uradio, a ovaj kaže da nije ništa jer je eto — dobar. Ovo posljednje Bartsch kaže u prostom dijalektu koji sugerira inbecilnost i malograđanštinu: »Ich? Nu sähn Se: Im Ganzen? Nu — weenich. — Ich bin nämlich ein guter Keenich« (str. 134).

Slijedeći Fichteovo mišljenje o potrebi podvrgavanja čovjeka pojedinca kolektivumu Bartsch je stvorio pojam suvremenosti i totalitarne ugnjetачke države koja čini nečuvane zločine u ime čudorednosti i dobra cjeline. Na sličan način vidjeli su državu i ekspresionisti, no oni su odbacivali državno zajedništvo, a u svojim djelima stvorili su pravu ideologiju mržnje protiv ugnjetачke, redarstvene i militarističke države kao neprijatelja čovjeka.²⁷ Bartsch je državu fetišizirao pa van den Bosch hoće veliko austrijsko carstvo od Baltika do Jadrana u kojem će se naći i sve južnoslavenske zemlje. Beč će južne Slavene okupiti tako što će izvršiti njihovo ujedinjenje (str. 137). Tako mogućnost stvaranja Jugoslavije u vazalnom odnosu prema Njemačkoj i Evropi postaje alternativna osvajanju, germanizaciji i kolonizaciji, a to odgovara Hitlerovu paktu s Karađorđevićima u dvorcu Belvedere u Beču. Beč je svakako središte Evrope i svijeta, zadnji grad Zapada na rubu Azije.²⁸

Hannerl ima još jednog ljubavnika, to je Svetozar Robulja, časnik, Srbin. On je čovjek gorostasne snage, nesrazmjerno dugog gornjeg dijela tijela, snažnih ruku, svinute šije kao zvijer što se sprema na skok, zgnječena nosa, svjetlucavih očiju. Iskonska snaga je vrijednost samo u semantičkom polju njemačke kulture, kod opisa Srbina iskonsko dolazi u semantičko polje životinjskog pa se Robulja uspoređuje s gorilom a njegovo bedro sa svinjskim. Kad postaje njezinim ljubavnikom on nosi na sebi otvorenu košulju, bos je i izgleda kao radnik s nekog jadranskog otoka. Kad se zadovolji ne drži se kavalirski prema Hannerl, gleda je više kao korisnu sobaricu, nego kao voljenu ženu. Kad se u dvoboju nade oči u oči s Van den Boschom osjeća se podčinjenim i opčinjenim njegovim uljuđenim držanjem i podlegne mu, iako je tjelesno mnogo jači. Potom traži od Hannerl da s njim ode u Srbiju gdje on želi postati časnikom.²⁹ Kad ulaze u vlak ona se nećka, ali je on zgrabi svojom medvjedom šapom i gurne u vlak. U vlaku su kondukteri koji loše govore njemački. Vlak prolazi kroz industrijska predgrađa koja znače depravaciju ličnosti i kulture, ona sebi kaže da je Bečanka, misli na Van den Boscha, užasava se da bi mogla

²⁶ Mein Kampf, str. 256, 493, 500.

²⁷ Wolfg. Rothe, Der Expressionismus. Theologische, soziologische und anthropologische Aspekte einer Literatur, Frankfurt am Main, 1977, str. 196—198, 203.

²⁸ Austrijski putopisac Heinrich Noé, je u putopisu Dalmatien und seine Inselwelt nebst Wanderungen durch die Schwarzen Berge, Wien/Pest/Leipzig, 1870. zagovarao da se Austro-Ugarska stavi na čelo srpskom nacionalizmu i da time osvoji Srbiju; vidi Ivan Pederin, Austrijski putopisci prema Hrvatima Dalmacije s obzirom na ratove 1797—1814, 1859 i 1866, Radovi Centra JAZU u Zadru, sv. 21, 1974, str. 211—215.

²⁹ R. Hohlbaum je u njemu prepoznao Bartschova kolegu, topničkog poručnika Vitawskog koji je 1897. želio postati srpskim časnikom i nije volio Nijemce, op. cit., str. 64.

živjeti u tuđoj zemlji, gdje se govori drugim stranim jezikom i jede drugačija hrana. Na slijedećoj postaji mu pobjegne i vraća se u kočiji u Beč. Kočijaš govori dijalektom koji znači lokalnu udomljenost i intimnost.

Robulja je inače strukturiran kao časnik zahvaćen velikosrpskom propagandom pa želi postati »srpskim Napoleonom«. Pritom Napoleon ima negativno, neprijateljsko semantičko polje jer je u njemačkoj i austrijskoj književnoj tradiciji prikazivan kao neprijatelj, pljačkaš i nemoralan čovjek, jednom Robulja ipak kaže da će stvoriti državu južnih Slavena i privesti je habsburgovcima kao njihov vjerni vazal (str. 256). I tu se vazalstvo Jugoslavije stvorene sa Srbijom kao jugoslavenskim Piemontom, postavlja kao alternativa neprijateljstvu.

Četvrti ljubavnik — Winckler, je časnik i stoji kao simbol militarizma. Smatra da vojnik, svećenik, mali obrtnik imaju u svojim rukama svu ljepotu svijeta. Vel da je rat strašan, ali nikad ružan. God. 1848 Austrija se trebala raspasti, došlo je do sretnog rata i svi su bili sretni da mogu ostati zajedno. Tko Austriji želi dobro, želi rat. Uz ovakvu fetišizaciju rata i militarizma ide i prezir prema »jadnim stručnjacima koje zanimanje posve odvađa od života« i »jednostranim specijalistima bez duše«, »radnim mravima« (str. 16). Ovim se Bartsch iskazao kao pisac malograđanstva i militarizma s antiintelektualizmom karakterističnim za malograđanstvo.

U Bartschovoj zbirci pripovjedaka *Bittersüsse Liebesgeschichte* (Sladogorke ljubavne pripovjetke, proš. izd. Graz/Beč/Leipzig, 1941) nalaze se neke pripovjetke iz Štajerske. Tu je pripovjetka *Der steirische Weinfuhrmann* (str. 5—27), kratka priča o kočijašu Florianu Hausbaumu koji vozi vino, dobija otkaz kad se ostvara željeznička pruga, na kraju ga obori kamion i on umire. Pisac kratke priče zastupa obično neki stav i zalaže se za svoje likove,³⁰ pa tako i Bartsch ovdje ustaje u obranu sitnog individualnog rada protiv tehničkog napretka slično kao i G. Frenssen koji je bio protiv političkih stranaka, »židovskog duha, komunizma« i liberalizma, smatrajući da je za Nijemca sloboda da smije promicati dobrobit svijetu, a osobito države, te da je jednakost marljivost i podjednaka šansa svima da marljivo rade.³¹ Dravu on u toj pripovjetki spominje kao rijeku koja je zaustavila »čeznutljivi polet njemačkog jezika prema plavetilu mora« (str. 6). U pripovjetki *Der Schatz beim Glockengiessen* (str. 47—64) on opisuje Maribor i njegovu okolicu kao san pun sunca što se objektivira u vinogradima na brežuljcima oko Maribora. U pripovjetki *Die Glocke von Heiligengeist* (str. 65—89) opisuje selo na granici koja je nastala 1918. Tonja Urbanz potječe iz slovenske obitelji sklone Nijemcima. Muža su joj ubili Česi u prvoj godini rata, sina jugoslavenski žandari potkraj rata, na granici. Tu je onda veliko brončano zvono koje seljaci i to baš slovenski seljaci, sakriju da ga ne bi upotrijebila vojska za lijevanje topova. Iza rata ostaje onkraj granice u »srpskoj« državi (»im Gebiet des Serbenstaates«), na mjestu odakle se čuje prijeteća rika srpskih topova. No onda slovenski seljaci donose kradom zvono preko granice u staru crkvu, zajedno slušaju misu.

Valja istaknuti da Bartsch kao i ostali pisci zavičajnog romana ne spominju po imenu Hrvate. On vidi samo Srbe kao neprijatelje Austrije koje valja napasti i podjarmiti, a potom kupiti stvaranjem Jugoslavije pod njihovim

³⁰ Rut J. Kulhelman, *Kratka priča. O definiciji kratke priče. Književna kritika* 10, 1979, br. 2, str. 65.

³¹ G. Frenssen, op. cit., str. 216—232.

vodstvom, vidi Štajersku koju valja napučiti i istrijebiti slovensku građansku kulturu, ali ne i folklornu, dakle kulturu seljaka. Tako se dogodilo da se i Hitler u svojoj politici na Balkanu obraćao najprije Karadorđevićima smatrajući da jedino oni mogu jamčiti čvrstu Jugoslaviju. Na razbijanje Jugoslavije odlučio se tek onda kad je britanska obavještajna služba organizirala državni udar 27. ožujka 1941, a onda nije u početku znao što će s Hrvatskom i Mussolinijevim vazalom Antom Pavelićem.³²

Slika slovenskog sela u Karavankama javlja se i u romanu *Bergsegen. Auf dem Berge leben* (Blagoslov planina, Življeti u planini, Karlsbad/Leipzig, 1943, Friedricha Josefa Perkoniga. Tu se nalazi pozitivna slika slovenskog sela u Karavankama. Felician Graeve, velegrađanin i morfinist, doznaje da boluje od neizlječive bolesti srca, te da će uskoro umrijeti. Odlazi u planinu. Planina je kontrapozicija grada u kojem Felician, kojem je 35 godina, izgleda mnogo stariji, on je mršav, iz usta mu zaudara, dakle grad je metaforizacija bolesti, a planina je metaforizacija zdravlja. Zdravlje se kvalificira samo opisom krajolika i zdravog života, kozjeg mlijeka i sl., a potom opisom slovenskog sela koje se strukturira uz književne znakove tradicionalizma i folklor. Književni znak tradicionalizma je svećenik i opisi vjerskih obreda i svečanosti. Svećenik je u prvom redu znak za tradicionalizam. F. J. Perkonig je umjereniji u protuklerikalnosti svojstvenoj većini autora zavičajnog romana, ali je njegov odnos prema vjeri površan i formalan. U tom smislu on vjeru stavlja pozitivno u isti red s praznovjermjem, vjera u vile rojenice ide zajedno s proslavom blagdana sv. Ćirila i Metoda i sa vjerom u mitskog »kralja Matijaža«. Sve funkcionira kao zaštita tradicionalnog okvira u kojem Perkonig, kao i Bartsch, vidi Slovence u pozitivnom svjetlu, ali svedene na posluživanje folklornih vjerovanja i vjerskih običaja i obreda. Poslije posjete njegovih mordenih prijatelja i prijateljica, koja ima funkciju recidive, pa Felician opet uzme morfij, slijedi njegovo čudesno ozdravljenje i mitologizacija radnje romana. Tako se život Felicijana slijeva sa životom legendarnog sveca Briciusa koji je, vraćajući se sa istoka, zatrpan u planini od snijega. Iz njegova srca nikla su tri zelena klasa.³³

Zavičajni roman stvorio je politički obrazac odnosa prema Slovincima u Štajerskoj koja će se anektirati. Taj odnos sadrži priznavanje slovenske narodnosti, ali brez prava na narodni i socijalni razvitak. Odnos prema Štajerskoj sadrži plan i preporuku naseljavanja Štajerske njemačkim seljačkim življem, jer se nazočnost Nijemaca u gradovima i njihova funkcija kao obrazovanog sloja ne smatra dovoljnom. Taj obrazac u potpunosti odgovara načinu na koji je Hitler rješio pitanje Štajerske za rata s prisilnim iseljavanjem slovenskog pučanstva.

³² Rudolf Kiszling, *Die Kroaten. Der Schicksalweg eines Südslavenvolkes*, Köln, 1956.

³³ Lojze Ude u recenziji Perkonigova romana »Patrioten«, *Novi svet* 6, 1951, str. 288 f. O Perkonigu pisao sam u radu *Jadranska Hrvatska kao epski prostor austrijskog (trivijalnog) zavičajno-turističkog romana, Radovi Centra JAZU u Zadru*, sv. 25, 1978, str. 337–343. Tu je navedena i ostala literatura o tome piscu. Austrijski pisci žele ga opravdati od predbacivanja da je za rata surađivao s nacionalsocijalizmom. Ja sam, vjerujem dokazao da je on perom i djelom surađivao s režimom u doba rata. No ovdje nećemo zalaziti u to pitanje. O ovom romanu K.-H. Rossbacher, *Josef Friedrich Perkonig. Autobiographie als Beschreibung und Wandlung, Österreich in Geschichte und Literatur* 20, 1976, Heft 2, str. 110.

Ovaj prikaz nam kaže da je Štajerska bila pitanje razvitka nacionalsocijalističkih ideja u Austriji, no katolicizam je to bio, čini se, u mnogo manjoj mjeri nego li se dosada smatralo³⁴ što dokazuju Bartschove simpatije prema protestantizmu.

ZUSAMMENFASSUNG

Der Aufsatz ist eine Analyse der Romane und Erzählungen von Rudolf Hans Bartsch (1873—1952) und Friedrich Josef Perkonig (gest. 1959) und zwar — von Bartsch: »Zwölf aus der Steiermark«, »Frau Utta und der Jäger«, »Das deutsche Leid«, »Die Geschichte von der Hannerl und ihren Liebhabern«, »Der steierische Weinfuhrmann« und von Perkonig »Bergsegen.« Die meisten dieser Werke wählen die Steiermark als epischen Raum, der Roman »Frau Utta und der Jäger« geht auf und auch über die kroatische Grenze, während im Roman »Die Geschichte von der Hannerl und ihren Liebhabern« ein serbischer Offizier als Held auftritt. Der epische Raum des Romans »Bergsegen« ist ein Bergdorf in den Karawanken.

Beide Autoren gehören in den Heimatroman, der als Gattung des Nationalsozialismus beschrieben wird. Bartsch erkennt voll das slovenische Volkstum in der Steiermark an, er begrenzt es aber auf die Folklore und sagt den Slovenen das Recht auf eine moderne Zivilisation, sowie auch auf die Sprache als Standardsprache ab. Dazu sei nach Bartsch nur die deutsche Sprache und Kultur fähig. Er glaubt, die zivilisatorische Rolle des deutschen Bürgertums in Maribor zu erkennen, meint aber, das in der Stadt isoliert lebende Bürgertum, genüge ohne den Halt im bodenständigen Bauertum für eine Behauptung der deutschen Kultur in der Steiermark nicht. Seine Empfehlung ist — Germanisierung durch Universalisierung deutscher Bildung und durch Kolonisierung der Steiermark, des Landes vor den Toren des Mittelmeers, in dem Nord und Süd, die uralte Sehnsucht des Deutschtums zusammenkommen. Diese Empfehlung erinnert an Hitlers Kolonisierungsprogramm in der Steiermark, auf die Vertreibung slovenischen Bevölkerung während des II. Weltkrieges und lässt daran denken, dass Hitler Bartsch gelesen und seine Ideen in seine politischen Ansichten übernommen habe. Das entdeckt uns Bartsch als einen der geistigen Ahnherren des Nationalsozialismus. »Die Geschichte von der Hannerl und ihren Liebhabern« bringt uns Serbien als das wichtige Land auf dem Balkan vor Augen und empfiehlt die Möglichkeit einer Unterordnung Serbiens unter die deutsche Schutzmacht, ganz so, wie das Hitler mit den Karadordevići im Pakt im Schloss Belvedere ausgehandelt hat. Im Roman »Frau Utta und de Jäger« und »Bergsegen« werden Kroaten auf die Rolle eines Hirten- und Bauernvolkes bzw. Slovenen auf das Element der Bergidylle reduziert.

³⁴ Tako Reinhard Kühnl, Formen bürgerlicher Herrschaft. Liberalismus — Faschismus, Reinbeck bei Hamburg, 1971, str. 158.